

اشفاق احمد

اشفاق احمد 22 اگست 1925ء میں سکسٹھ فیروز پور وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے والد ڈاکٹر محمد خاں دینری ڈاکٹر سن۔ آپ نے ابتدائی تعلیم سکول تے فیروز پور وچ حاصل کیتی۔ 1947ء وچ پاکستان آئے تے 1950ء وچ گورنمنٹ کالج لاہور توں ایم اے اورد ودا امتحان پاس کیا۔ فیروز پور وچ لالہ لالہ لاہور وچ لکچرار ہو گئے۔ 1953ء وچ روم یونیورسٹی (اٹلی) وچ اورد دے پروفیسر بن گئے۔ کجھ چھریڈیوروم توں پروگرام وی پیش کر دے رہے۔

پاکستان پر تے تے صفت روزہ ”لیل و نہار“ دے ایڈیٹر بن گئے تے اپنا اک رسالہ ”داستان گو“ وی جاری کیا۔ کئی چر تک مرکزی اورد و سائنس بورڈ دے ڈائریکٹر رہے۔ آپ نے ریڈیو تے ٹیلی ویژن لئی ان گنت ڈرامے لکھے۔ لاہور ریڈیو توں آپ دا اک طویل تے دلچسپ پروگرام ”تلقین شاہ“ دے ناں تال چلدا رہیا۔ آپ دے پنجابی ڈرامیاں دا مجموعہ ”ٹاہلی تھلے“ چھپ چکیا اے۔ آپ دے ڈرامیاں وچ معاشرتی تے سماجی قدراں دی ترجمانی دے نال نال، ہاسا مزاح مضامین گھوراں تے مت دیاں گھاں وی ہوندیاں نیں۔ آپ سادہ، عام فہم تے من وچ لکھن والی، زبان دی درتوں دے نال نال پنڈ دے ان پڑھ طبقے دی بولی نال ڈرامے وچ مزاح پیدا کر دے سن۔ ڈرامیاں ”اک لالہ لالہ“ مجموعہ ”اچھے بُرج لاہور دے“ دی شائع ہو چکیا اے۔ 7 ستمبر 2004ء نوں اپنے رب نوں پیارے ہو گئے۔

ٹاہلی تھلے

کردار:

گامگو: اک نوجوان	چوہدری: پنڈ (ٹاہلی والا) دا
بھٹو: سادہ لوح نوجوان	نمبردار

گامگو: زمین تے ٹاہلی والے تھڑے نال ٹیک لائی بیٹھا اے۔ اوہ سر چک کے ٹاہلی ول دیکھدا اے تے مسکراؤندا اے۔ دو لوگا نمدا اے:
دولو:

بیتیاں نوں دتا جس فرشتیاں پڑھ شرط توہنی
بر دیندے رب دے واسطے خود تھیدے غازی
خوراں پایاں کپڑے پوشاک گلابی
اوہناں جا کے پائی بہشت وچ شہادت شادی
اوہ جا حضور رسول دے ہوئے معراجی

(ڈولو پچھ ہو جاندا اے)

بھٹو: واہ بی واہ۔ نہیں ریاں تیریاں۔ کدھر نہیں تیریاں بکریاں؟

ڈولو: ایہد رکدھرے چردیاں پھردیاں نیں۔ پرہن ایہناں بکریاں وچ دل نہیں لگدا میرا۔
 گاگو: بے بنی جنناں تیرا ای اے۔
 ڈولو: (گاؤندا اے):

اول دتی تراہ کر اپنی بسائی
 پھیر لئی چوہاناں اگک خوش کر لائی
 پھیر لئی غوریاں کوئی مذت وسائی
 پھیر لئی پٹھاناں گھر چوتھے آئی
 پھیر لئی پنختیاں گھت مار کٹائی
 ہن واری میری دیتے پھریں مونہہ لکائی

(ڈولو گیت گاؤندا، لاشی ٹیک دا گتہہ ودھ جاندا اے)

پھتو: بڑے حوصلے آلا بندہ اے ہے کہ نہیں گاگو؟

گاگو: اوئے ایس پنڈ وچ سارے ای حوصلے آ لے بندے نیں۔

پھتو: اے ویلے دی فرماج تے کویلے دیاں نکراں۔

ہن کوئی ویارہ گیا اے بے حوصلہ ہون دا۔

میں کہیا گاگو..... تیری وچ توں کیہ ہو گیا اے یار؟

گاگو: کیوں؟

پھتو: اوئے ایہہ تاں سدھی جیہی ہوگی اے ساڈے ورگی۔ پہلاں جدوں توں بولداسی تے ایویں لگدا سی جویں گھڑے وچ مکھی مر جا صاحبان

گاندی ہووے۔ ہن تاں ماشاء اللہ تیری وچ واہ واہ ہوگی اے، تے نالے لم لیٹ جیہا کیہ ہو یا بیایاں؟

گاگو: انہویں بس ناہلی دے پتر اے تے یار آندا سی۔ ناہنیاں باہیاں ہلا ہلا کے مینوں کول بہا لیا تے میں بہہ گیا۔ پھیر ویکھد ارہیا۔ ویکھد ارہیا تے ویکھد ای رہیا۔

پھتو: لے سچ۔ میں تے بھل ای گیا سی۔ تیرا تے ناں پتا دے دتا اے چوگی وچ چوہری نے۔ بنی جتاں دناں داساڈے پنڈ دا عملی گاگو پک جتیاں

سے کیب اے تے کوئی اوہدی ہرج مرچ دا چھے دار نہیں۔ تے توں ہن کتھوں آ گیا ایں؟

گاگو: کدھروں وی نہیں بس اتھھے ای سی۔ شہر گیا سی تے شہروں ای باپس آ گیا آں۔

پھتو: لے فیڑ ہن جدوں چوہری نوں پتا لکیا تاں بنی توں ناہلی تھلے بیٹھا ایں تے اوس تیری واہ واہ کھتھن ٹھنی اے۔

گاگو: پھیر کیہ ہو یا جو اوس کھتھن پھٹڑی۔ اپنا چوہری جو ہو یا ساڈا اوڈو ڈیرا۔ پرتوں چوہری نوں کدھر بھالدا پھرنا ایں؟

پھتو: میں؟ میں چوہری نوں بھالنا پھرنا آں؟ تینوں کس دسیا اے؟ میرا کیہ کم چوہری نال؟

گاگو: کم ہووے یا نہ ہووے بھالدا تے پھر دا ایں۔

مہتو: لے ہے پھیراؤ ہوگل۔ اوئے تینوں کس دسیا اے، اینوں خواہ تخواہ۔

گاگو: اوئے جھلیا، چوہدری نوں تے وا جاں ماردا توں ایہد رآیا سی تے ہن میتھوں امی چٹھن ڈیہہ پیا ایں پئی مینوں کس دسیا اے؟

مہتو: چوہدری نوں؟ آہواوے نوں تے میں لہدا پھرنا آں۔ چنگا بندہ ایں میتھوں لکائی جاندا ایں سب کس کدھر گیا اے؟

گاگو: (ہس کے) لے ہے مینوں کیہ پتا اے کدھر گیا اے۔ اوہدر ہوویگا پیلیاں ول۔

مہتو: پیلیاں ول اوہدا کیہ کم؟ اوہ تے پھرن گیا اے جسوساں نوں۔

گاگو: جسوساں نوں؟ کدھر نہیں جسوس؟

مہتو: لے اوہ کوئی مینوں حاجری دے کے جاندا اے نہیں جو میں تینوں دس دیاں ہی کتھے نہیں۔ جنگلاں پیلیاں وچ لگے پھر دے نہیں۔

گاگو: تے توں نال نہیں گیا پانگا؟

مہتو: میں!! میں کیوں جاندا چوہدری نال؟ جیہڑا چنگا کم ہوندا اے اوہدے تے آپ ٹر پیندا اے تے جیہڑا ماڑا مولی کم ہوندا اے اوہدے تے

مینوں بہا جاندا اے۔

گاگو: اوئے توں کیہڑے کمیں لگیاں ایں؟ ایہدے توں ودھ کے ہور کیہڑا کم سی بھلا۔

مہتو: مینوں دے گیا سی کھتا نہیں تے بسکھاں دے ڈبے، ہی ایہناں دیاں پونڈیاں بنائی آ۔ آپاں لام تے بھیجیاں میں اپنے بھرانوں نوں،

جیہڑے او تھے لڑ دے نہیں پئے۔

گاگو: اوئے توں ایہوں ماڑا کم کھدا ایں جھلیا؟ اوہناں لئی تے جو کس وی ہووے جہناں دی ہووے تھوڑا اے۔ میرے ورگے مردود تے

کسے جو۔ نہیں تے میں وی دودو جتھ وخالدا۔

مہتو: دودو جتھ او تھے فرنٹ تے وخواویں۔ اپنا بھرا کھشی محمد ساڈے سردی پک تے تھسے دی کلکی۔ میں او سے دی چھٹی لے کے تے آیا سی

چوہدری نوں وخان۔ پر کوئی پتا نہیں دس رہیا۔۔۔۔۔

گاگو: چھٹی؟ اوئے چھٹی میرے بھرا کھشی محمد دی چھٹی؟ اوئے جالماں مینوں وی دس کیہ لکھیا اے اوں نے؟

مہتو: چھٹی سنی اے کھشی محمد دی؟ کھڑو جا۔ ٹھہر جا۔ لے توں اتھے بہہ جا چوتڑے تے۔ (گواگیا تڑے اُتے بہہ جاندا اے)

مہتو: (کھسید پھول کے چھٹی کڈھدا اے) لے گوہ نال سنیں تے میرے ول دھیان رکھیں۔

گاگو: توں چالو تے کر میتھوں ہور صبر نہیں ہوندا۔

مہتو: (چھٹی پڑھدا اے) جناب میرے بھائی صاحب فتح دین صاحب مہتو گٹ کو سلام علیکم ہو۔

گاگو: ولایتکم السلام۔

مہتو: اوئے ایہد تے مینوں سلام لکھیا اے کتھے نوں۔ توں خواہ تخواہ جواب دئی جانا ایں۔ تہاڈے لوکاں دے سلام تے پھیراں گے خیر وچ۔

گاگو: اوئے وچوں روکیا نہ کر اوئے مہتو۔

مہتو: (جھپتی نال) جناب میرے بھائی صاحب فتح الدین مہتو گٹ صاحب کو سلام علیکم ہو۔

بعد سلاما لکھیم کے واضعہ ہوا کہ میں یہاں راضی خوشی ہوں اور آپ کی خیریت خداوند کریم سے نیک مطلوب چاہتا ہوں..... پنڈے سے چل کر میں باپس اپنی پونٹ میں پہنچ گیا ہوں اور صاحب کو رپورٹ بول دی ہے۔ صاحب نے میرے کو دل سے لگا کر تھاپی دتی ہے اور ہماری پونٹ کو فرنٹ پر جانے کا ڈر بول دیا ہے۔ ہم نے آڈر سنتے ہی یا علی یا علی کے نعرے مارے اور اک ڈوجے کے گلوں میں پھولوں کے ہار پائے۔ کل سویرے ہمارا (Move) ہے۔

سب کو درجہ بدرجہ سلام دینا۔ بے بے دبی قبرتے جا کے پھل پانا اور میرا سلام بولنا۔ پنڈے میں کسی قسم کا کلر نہیں ہونا چاہیے۔ ہر آدمی کو اپنے کام پر لگے رہنا چاہیے۔ جو جو آدمی جس کار پر لگیا ہو یا ہے اس میں بڑھ چڑھ کر کام کرنا فرنٹ پر لڑنے کے برابر ہے۔ میں انشاء اللہ عازمی بن کے تحفی پا کے سب گرائیاں دے کول آناں گا۔

گاگو: انشاء اللہ۔ انشاء اللہ

مہتو: اگے لکھدا اے بنی لٹاں ریاں کو کہہ کے میرے کوٹھے کی چھتاں لہنا رکھنا تم کے بوئے کو تن ڈنگ پانی دیتے رہنا۔ سب بھائیوں کو درجہ بدرجہ سلام اور سب کو بول دینا اپنے اپنے کام پر کھڑے ہو کر جہاد میں حصہ لین۔ ہر شخص کا کم ایمان داری نیکی کے ساتھ کر یا ہو یا جنگ جہنم میں ہماری بوہت مدت کرے گا۔ ماسی کو تھیں بندھیں سلام دے کر بولنا کھشی محمد آڈر پانے پر باپس آ گیا ہے۔ سپاہی کو جب کاشن ملتا ہے تو وہ رو نہیں سکا۔

جونسا کالا بند را میں تم کو دے آیا تھا وہ میرے کوٹھے کو مار دینا۔ ہُن انا چند رالاہ کے ہا بے کھیرے کو دے دینا۔

سب کو درجہ بدرجہ سلام۔ بھائی دین محمد دینے اور گاگو کو سلام۔

گاگو: وَ عَلَیْكُمْ السَّلَام۔ وَ عَلَیْكُمْ السَّلَام۔

مہتو: چو ہدہری صاحب کو سلام تائے کو بوہت بوہت سلام۔ پنڈے کے اک اک بندے کو سلام۔ سب کو بولنا ہمارے ملک کے حق اندر دُعا کریں۔

تمہارا سا بھائی
لائس نائیک خوشی محمد

گاگو: واہ بنی واہ۔ دل خوش ہو گیا مہتو۔

مہتو: میں کہیا پھیر یا راں دا خط یا راں دے تاں۔

گاگو: من گئے آں بنی تیری یاری نوں۔ جیوندے رہو تے سو جاں مانو۔

مہتو: لے پھیر تہن میں چااں.....

گاگو: میں کہیا یا مہتو چاک گل تے دس۔

مہتو: گل؟ فیرا تو امی تھیں تے نالے اک گل ہورائے بنی۔

گاگو: لے تہن توں آپنے ای بٹھٹ بیا اس خواہ خواہ۔

مہتو: اچھا دس فیہر۔

گاگو: گل ایہدے بنی توں تاں ال دانان کو کو نہیں جان داتے توں ایہہ چٹھی کویں پرھی سی جالہ اپیا۔

مکتو: ایہہ چٹھی؟ ایہہ میرے یار کھشی محمد دی اے تے آپے امی بولدی جاندی اے۔ موندوں میں سنی سی مٹی ہورائ کولوں تن واری۔ دس واری

میں سوئے تے بہہ کے پکائی جھنوں بھلد اسی ناں میں..... جس جس حرف توں بھل جاندا اسی اوہ میں پھیر جا کے پچھ لیندا اسی مٹی ہورائ کولوں تے بس اینویں ویندے ویندے یاد ہو گئی۔

گاگو: نہیں ریاں تیریاں مکتو گٹ نہیں ریاں تیریاں۔

مکتو: اچھا عملیا، توں بیٹھ کے ارمان کر لیں۔ چوہدری نوں دس آواں بنی ایہہ چٹھی آئی اے۔ تے دھیان رکھیں، متے چوہدری دے اڑتے چڑھ جانویں۔

گاگو: نہیں نہیں کھیر سلا اے کش نہیں آہندہ چوہدری۔ توں بے مہکر رہ۔

مکتو: لے پھیر سلا مایکم۔

گاگو: وعلیکم السلام (مکتو چلا جاندا اے)۔ (گاگو ایہدے راہ ویدروکھدا اے)۔

مکتو: (واپس آ کے) اوئے گاگو۔ گاگو۔ اک گل ہوری یار کھشی والی..... تے اوہ گل کیسی بھلا؟

گاگو: لے مینوں کیہ پتا اے؟

مکتو: اوہ گل ایہہ سی..... آ ہو..... بھلا کیسی؟ ہاں سچ گل ایہدے بنی توں اپنے دن کیب کدھر رہیا اوئے؟

گاگو: تینوں دسیا تے سی۔

مکتو: دسیا سی؟ کدوں بھلا؟..... آٹنے جینے دسیا سی ناں؟ آہو دسیا تے سی پھیر، چنگا کوئی گل نہیں آپے یاد آ جائے گا۔ اچھا لے فیر رب

راکھا۔

گاگو: رب راکھا۔

مکتو دے جان مگروں گاگو ایہدے راہ ویدروکھ کے زمین اُتے لٹا پے جاندا

اے۔ دوروں کے دے گاؤن دی اواز آؤندی اے۔ گاگو اوازن دا اے

تے مسکراؤندا اے (چوہدری ہتھ وچ ہندوق پھڑ کے آؤندا اے)۔

چوہدری: اوئے توں کدھروں آ گیا ایں بد بختا؟

گاگو: (اٹھ کے) میں..... چوہدری جی..... میں؟

چوہدری: ہور میں تیرے کے اگلے پٹھے نوں پھٹناں آں پیا۔ کدھر دفع ہو یا سی اوئے توں؟

گاگو: میں جی ایہدے راہی جی بس

چوہدری: تینوں پتا نہیں اوئے بے شرم اہس ویلے ملک تے کھئی بھیڑنی ہوئی اے

تے توں کہے نوں دتے پٹھے بناں امی کھسک گیا۔ اوئے تینوں شرم نہ آئی؟

تراول نہ ڈولیا۔ پنڈنوں جھڈ دیاں ہو یاں؟

گاگو: میں تاں شہر گیا سی۔

چو ہدري: جسے آکھیا سی شہر جان نوں؟ کیندھے کولوں پنچھ کے گیا سی ٹوں اوئے شہرنوں؟ کو کین تے اپنے اپنے پنڈ دیاں گھنٹھاں بھوڑا کر کے پنٹھن تے میرے پنڈ دے سُرے شہر ڈھان منڈوے دیکھن نوں۔

گاگو: میں منڈوہ دیکھن تے نہیں گیا سی جی۔

چو ہدري: تے فیر کوئی ہور نشہ پانی کرن گیا ہونا سی۔

بھستو (پنچھتی نال) چو ہدري جی چو ہدري جی۔ میں تہانوں بھالدا آیاں۔ جی کھوہ تے نال لے پیلیاں وچ۔ باپے وریام دی ڈھیری تے۔ پڑشا ڈی کوئی آگ سنگ ای نہیں ملی۔ میں سی کالی وچ تے تہا ڈالنا سی بوہت جروری۔

چو ہدري: کیوں کھیرتاں ہے؟

بھستو: کھیر چو ہدري جی گھیراے۔ نہیں جی سب اللہ دافضل اے۔ کھیراے چارے پاسے تے نالے جی میں تہانوں بھالیا کھجوراں آئی وئی وئے دی۔ ایہہ میں بھل گیا سی۔ سناؤ گلڑے ہے؟

چو ہدري: اوئے گل کیا اے؟ بھالدا کیوں پھردا سی؟

بھستو: گل چو ہدري جی۔ گل تے کوئی کھاش نہیں بس تہا ڈے نال کم سی اک جروری؟

چو ہدري: اوئے ڈس تاں۔ کیہ کم سی جروری؟

بھستو: (سر گھرک کے) اوہ میں لیا ناں آں جی پڑتاں کر کے۔ پہلاں میں ٹراں گا گھروں تے سدھا آؤں گا نالی تھلے۔ آؤندیاں ہویاں مینوں یاد آئے گاتے اوس ویلے وی۔

گاگو: اوہ چٹھی آئی اے نیک گھنٹی محمد دی۔

بھستو: نیک گھنٹی محمد دی چٹھی۔ تینوں کوں پتا اے؟ آہو تینوں سب گش پتا اے۔

چو ہدري: اوئے کدوں آئی اوہدی چٹھی میرے پتر دی؟

بھستو: سویرے دے گیا سی جی منشی سکول دا۔ تے میں لکھی پھر نال نال۔ کھڑو جاؤ۔ کھڑو جاؤ۔ کھڑو جاؤ (کھیر پھر ولد اے) کھوہ تے میں دھوتا سی مونہہ تے چٹھی رکھی سی تے کھڑو یا ہے۔ کھڑو یا ہے۔ میں ہن لیا ناں بھج کے۔ (پنچھتی نال بھج جاندا اے)۔

چو ہدري: گل کرنی میرے نال۔

گاگو: حکم کرو جی۔ جووی پنچھو۔

(بھستو فیر آؤندا اے)

بھستو: چو ہدري جی۔ چو ہدري جی۔ اوہ چٹھی سن لوؤ پہلاں میرے کولوں تے پھیر تھیں آپ حرف اٹھالیا ہے۔ میں چک لیا ناں کھوہ توں۔

چو ہدري: بس کراوئے بھستو بس کرجا، تے پہلاں چٹھی چک لیا۔ پھیر میرے نال گل کریں۔

بھستو: پہلاں تھیں میرے کولوں سن لوؤ جی تے پھیر آپ اٹھالیا ہے۔ جناب میرے بھائی صاحب فتح الدین بھستو گجٹ صاحب

کو السلام علیکم۔ ہو۔۔۔۔۔

بعد سلام لیکم کے واضحہا ہو کہ میں یہاں پر راضی خوشی ہوں اور آپ کی خیریت خداوند کریم سے نیک مطلوب چاہتا ہوں۔

چوہدری: اوئے مہستو..... اوئے مہستو..... رہن دے اوئے ایس ویلے میں آپ لے آواں گا کھوہ توں..... گل کراوئے توں بھگوڑیا۔ توں کدھر

لگیا رہیا این؟

گاگو: دسیاتے ہے چوہدری جی جی میں.....

چوہدری: شہر گیا سی۔ اوئے کیوں گیا سی اوئے توں او تھے سانوں دتے پناں؟

گاگو: بس جی ایویں ای.....

چوہدری: پھڑ اوئے مہستو ایس بے شرم لوں تے لے چل پنڈو تے۔

مہستو: (اودہی بانہہ پھڑ دا اے) چل جی ہو جا سدا حیا۔

گاگو: چلو جی۔

مہستو اونوں ہولے جیسے کھچھ اے تے اوہا گانہہ نہیں ٹروا۔ چوہدری غصے دج اودہی بانہہ پھڑ کے کھچھ اے تے آ کھدا اے۔

چوہدری: چل دا این کہ نہیں سدا حیا ہو کے۔

گاگو: (پیر محسوس کر کے ہائے کر دا اے) ہائے..... ہائے چلنا آں جی چلنا آں۔ میری بانہہ تے چھڈ دیو۔

چوہدری: کیہ ہو یا اے تیری ہا ہی نوں وڈیا نا چکا؟

گاگو: کش نہیں جی۔

چوہدری: چل فیر سدھی طرھاں

گاگو بیڑ پاروں دوہرا ہو جاندا اے تے زمین اتے بہہ جاندا اے چوہدری جھک کے اودہی قمیض دا بازو پکدا اے۔

چوہدری: دغا خاں اوئے اتوں محسوس دی پوٹلی بڈھی اے اتھے؟ (قمیض دے بازو تھلے پٹی بڈھی ہوندی اے)

چوہدری: ایہہ کیہ اوئے؟

گاگو: میں شہر گیا سی چوہدری جی۔

چوہدری: میں پچھنا آں ایہہ کیہ اے؟

گاگو: میرے جیسے بھکھے ننگے اترے کول چوہدری جی اپنیاں پھو جاں نوں دین لئی کش وی نہیں سی۔ سارے اپنے اپنے تھا میں کھھ نا کھھ کری

جانداے سن تے میں نہر کنڈھے اپنی تقدیر نوں روئدا ساں۔ نہر دی کونھی تے جدوں ریڈوے نے ایہہ آکھیا جی اپنے جوا ناں لئی ایہو دیڈو تے

میریاں اگھاں آگے چاڑن آ گیا۔ میں اوتھوں ای پچھلے چیریں ٹر پیتے شہر اُپر گیا۔ ڈاکدار نے میرے نال بڑا دھر وکھا اے۔ اک بوتل
 رت لے کے مینوں اٹھا دتا۔ میرے سر روج حالی ہوئی ہو لبو اے۔ میں دوہاں دتاں دا پنڈ والیاں توں مڑبہ لکئی پھر نا آں ہی جیادی تے دے
 کے کیا آیا۔ اک بوتل.....

چوہدری: (دوویں جتھ پھیلا کے) ایہدرا آوئے۔ ایہدرا آ میریا پنڈرا گلام مٹھا۔ میری چھاتی نال لگ جاوئے۔ توں ایس پنڈ واسور ما پتر
 ایس..... (کب نال لا کے) مینوں معاف کروے..... پتر اوئے۔ ایس سارے ای بھلکھے وچ رہے..... توں تے ایس پنڈ دا شیر پتر
 نکلیا۔